

**III. SPAȚII PRAGMATICO-DISCURSIVE
ÎN LIMBAJE ȘI STILURI FUNCȚIONALE:
VARIAȚIE DIASTRATICĂ ȘI VARIAȚIE DIAFAZICĂ /
PRAGMA-DISCURSIVE SPACES
IN FUNCTIONAL LANGUAGES AND STYLES:
DIASTRATIC VARIATION AND DIAPHASIC VARIATION**

**PALIERE TERMINOLOGICE
ÎN COMUNICAREA SPECIALIZATĂ**

**SPAȚIUL PRAGMATICO-DISCURSIV (SPD)
AL PUBLICAȚIILOR ROMÂNEȘTI DE INSTRUIRE
ȘI DE EDUCAȚIE MEDICO-SANITARĂ**

0.1. În câteva articole publicate anterior (Dumistrăcel 2000¹¹; Dumistrăcel 2006^e), considerând existența comunicării specializate, am analizat instituirea și funcționarea unor diferențe în utilizarea terminologiilor de mare impact sociocultural, din perspectiva stilurilor și a limbajelor funcționale. În studiul de față, funcționarea «palierelor terminologice», cu proiecție la variația diastratică și diafazică a limbajului, este examinată după reluarea, în prima parte (*A. Premise*), a principalelor constatări ce ne-au condus la formularea conceptului în discuție.

0.2. În lucrările la care am trimis anterior, ne-am ocupat preponderent de variația diastratică, așadar de deosebiri care se manifestă la nivelul unui limbaj profesional și al discursurilor particularizate, în funcție de gradul de instruire și, apoi, de formația științifică, în general, a vorbitorilor (diferențe socioculturale), discuție pe care o continuăm aici, și mai puțin de variația diafazică, care implică modalitățile diferite de exprimare din perspectiva performanței comunicării, inclusiv modalitățile *expresive* propriu-zise (boala și tratamentul presupunând diverse implicații psiholingvistice). În afară de analizele de text, pe publicații din anumite epoci, care văd mai ales punerea în operă a programului de satisfacere a cerințelor de manifestare a competenței în materie de variație diastratică, pentru markerii vizând competența în materie de variație diafazică o importanță deosebită au

¹¹ Stelian Dumistrăcel, *Palier terminologic*, în „Cronica”, XXV, nr.1, p.9.

structurile cu statutul de «paratext» (prefețe, note lămuritoare de diferite tipuri etc.).

Ca punct de plecare pentru conceptul de «variație lingvistică», vezi terminologia folosită de Coșeriu, încă din 1978 (în traducere): „*Varietatea și variația limbajului în relație cu structura socială și, respectiv, cu civilizația și cultura materială a comunității lingvistice*” – titlu de capitol în studiul *Socio- și etnolingvistica...* (cf. Coșeriu 1994: 129); vorbind despre „*varietatea în limbă*”, Coșeriu face distincția dintre „*diferențiere diatopică*” și „*diferențiere diastratică*” (preluate de la Leiv Flydal), la care adaugă referirea la „*diferențierea diafazică*” (Coșeriu 1996: 23, 24; 143; cf. și „*diferențe diastractice*” și „*diferențe diafazice*”, la Coșeriu 2000: 236; cf. și Munteanu 2010: 121).

0.3. Deoarece textul de prezentare a rezultatelor investigației temei a căpătat oarecare proporții, mai ales datorită materialului documentar pus la dispoziția cititorului, publicăm acum doar o primă secțiune a studiului, a cărui structură de ansamblu este următoarea: A. *Premise: conceptul de «palieri terminologice»; performanță prin titlu*; B. *Performanță privind variația și competența diastratică și diafazică în funcționarea terminologiei medico-farmaceutice* (în continuare: TMF) în prima jumătate a secolului al XIX-lea (în ceea ce privește tratarea temei, vezi *infra*).

0.4. De problemele tehnice ale procesului denominației în faza *inventării* medicamentelor ne ocupăm într-un studiu aparte, cu interes îndreptat supra *barierelor lingvistice*, ca rezultat al unor norme internaționale de încifrare (cf. *infra*, *Încifrare și transparență...*).

A. Premise: conceptul de «palieri terminologice»; performanță prin titlu

1. Termenii în care se exprimă și comunică între ei specialiștii în astronomie și astronautică, geologii, chimiștii, filologii sau matematicienii constituie o problemă a unor cercuri ale acestor profesioniști și ale celor din zone de contact. Astfel, cuvinte ca *perigeu*, *fliș*, *carbogen*, *proparoxiton* sau *cosinus* sunt prezente (sau frecvente) în exegezele specialiștilor acestor zone ale cunoașterii științifice și destul de puține elemente din asemenea familii „exotice”, prezente și în anumite dicționare, pătrund în limbajul comun, prin mass-media și prin instrucția școlară în primul rând.

Desigur, lucrurile nu trebuie absolutizate; evenimente sau aplicații diverse asigură și unor astfel de lexeme șansa de a fi cunoscute de cercuri mai largi de vorbitori. O eclipsă de soare ne face cunoscută semnificația

primară a sintagmei *con de umbră*, filme (SF) cu reptile uriașe au asigurat apariția în discursul public, la diferite niveluri, a termenului tehnic *mezozoic*, iar producătorii a diferite produse agroalimentare și utilizatorii acestora, printre care și viticultorii (unii dintre aceștia deveniți „consumatori”) sunt la curent cu efectele *metabisulfitei*.

Vezi, de exemplu, titlul „In mezozoic”, pe adresa /mircea-badea.ro/blog/in-mezozoic//, sau „Inapoi in Mezozoic cu XXL Dino Expo... Cea mai mare expozitie de replici de dinozauri in marime naturala a invadat...” (orasulm.eu/m/articole/stiri/inapoi_in_mezozoic_cu_xxl_dino_expo_-_cea_mai_mare_expozitie_de_dinozauri_in_marime_naturala_720), respectiv „Majoritatea biscuitilor de pe piata contin E223, metabisulfite de sodiu. Nu cumparati aceste produse, mai ales daca vreti sa va hraniti copiii cu ele, pentru ca riscati sa le produceti disfunctii ale organismului” (/ecomagazin.ro/e223-foarte-alergen/), sau „de ce te doare capul dupa ce bei un vin prost? una dintre cauze: contine o cantitate apreciabila de conservant, adica de metabisulfite de sodiu care iti cam zapaceste matzele...” (/victorkapra.ro/2006/08/pirosulfat-si-metabisulfite/; în textele preluate de pe internet, păstrăm ca atare grafia și punctuația originalelor).

Putem însă recunoaște sectoare ale vieții publice în care se interferează constant preocupările și interesele practice ale experților și cele ale marii mase de vorbitori. Păstrând diferența existentă de la începuturi îndepărtate între exegeza biblică și propovăduirea/practicarea cultului în diferite medii (socio-) lingvistice sau distanțându-se treptat de medicina și farmacia naturală/naturistă, ca și de dreptul cutumiar, clericii, medicii, farmaciștii și juriștii, deși în permanent contact cu un „public” larg, sunt și în posesia unor ansambluri de termeni ce marchează nivelul exegezei și progresul practicilor în domeniile enumerate.

Așadar, ceea ce clericii numesc *euharistie* pentru cei care au respectat „postul” este *împărtășanie* (ritual numit frecvent pe vremuri *cuminecătură*, termen care se conservă încă în unele graiuri nordice), iar pentru agonizanți, în multe zone ale țării, se mai numește *grijanie*. Medicii pot scrie în certificatele și rețetele pe care le completează diagnostice precum *epigastralgie* sau *neoplasm*, referindu-se la ceea ce pentru pacienți sau familiile lor reprezintă *dureri la lingurică*, respectiv *cancer* (mai vechi doar *rac*). Iar avocatul va trebui să decodeze termeni ca *ereditate* sau *malversație*, pe care conservatorismul recunoscut al limbajului juridico-administrativ le menține în legislație și în aplicarea acesteia; el va vorbi cu clienții săi despre *urmas*, *moștenitor* sau *succesor* și va numi o anumită infracțiune, după caz, *delapidare*,

fraudă sau, mai direct, *furt*.

Nu este vorba de o simplă sinonimie mai mult sau mai puțin facultativă, având ca punct de plecare vreun presupus elitism (în unele situații) de... castă, ci de pragmatism, la diferite niveluri. Pentru ca teoria și practica să funcționeze, cele două paliere terminologice ale aceluiași domeniu de comunicare sunt, prin urmare, nu numai justificate, ci și obligatorii.

2. Un astfel de domeniu este și cel medico-farmaceutic, asupra limbajului căruia ne-a atras atenția în mod deosebit un volum intitulat *Vademecum medicamentorum*, semnat de profesorul ieșean Gheorghe Dănilă (Polirom, 1999; în continuare, Dănilă 1999). O primă provocare vine chiar dinspre ultima frază de recomandare a volumului, de pe coperta a patra: lucrarea este utilă și se adresează nu numai profesioniștilor, ci și „tuturor celor interesați de progresele înregistrate în acest domeniu” (al medicamentelor), categorie în care se poate recunoaște o bună parte dintre noi.

Dar însuși faptul că autorul a recurs la un enunț latinesc ca titlu (traducerea *ad litteram* a termenului *vademecum*: „mergi, vino, hai cu mine”) ne previne asupra întâlnirii cu un ghid ce se adresează în primul rând specialiștilor, promovând o terminologie a exegezei de vârf, ce depășește, așadar, cu mult nivelul unui (simplu) dicționar de profil destinat publicului cultivat (eventual sedus de formula de adresare în latinește).

Reflectând rezultate ale cercetării fundamentale și aplicate în domeniul chimiei farmaceutice, savantul repertoriu analitic elaborat de Gheorghe Dănilă îl provoacă, așadar, pe lingvist doar pe terenul interferenței minime ce a mai rămas între nivelul experților și cel al... beneficiarilor-pacienți. Parcurgând *Indexul* volumului (p. 303–326), ce cuprinde în jur de 4500 de cuvinte-tilu (și sigle-simboluri), cititorii cu o formație științifică elementară sau de mijloc și cu oarecare cultură pot recunoaște câteva categorii de termeni.

2.1. Sunt, mai întâi, nume de medicamente și de substanțe cu principii active relativ uzuale, a căror listă, în selecție personală, cerem permisiunea să o prezentăm, fiind concludentă (cantitativ) în raport cu cifra inventarului de mai sus:

Algocalmin, Antinevralgic, Aspirină, Atenolol, atropină, barbital, benzedrină, bromură, cafeină, Carbaxin, chinină, Ciclobarbitol, cloroform, cocaină, Codamin, codeină, Codenal, Diazepam, Dormital, Efedrină, Fasconal, heparină, heroină, Hidroxizin (și hydroxyzin), histamină, Indometacin, Lecitină, Luminal, morfină,

Napoton, nicotină, Novocainum, opiu, Papaverină, Paracetamol (și paracetamolum), Peritol, Proculin, Rudotel, stricnină, sulfamide, Tenormin, Trombostop, Valium, xilină (așadar, vreo 45!).

N.B. Prin majuscule am marcat denumirile funcționând, la data publicării cărții, drept „mărci comerciale”.

2.2. În funcție de cititor, la aprecierea noastră (subiectivă, firește), pot fi adăugate încă vreo zece-cincisprezece denumiri, eventual pe anumite contingente de boli (dar pot fi și scăzute până la douăzeci), astfel că, față de o proporție de aproximativ 1%, zona de interferență cu bagajul vorbitorilor (nespecialiști ai) limbii literare pare a fi drastic de limitată. Dar este doar o primă impresie, căreia trebuie să-i fie aduse corective. Transparența inventarului este ameliorată, mai întâi, de apariția altor termeni științifici, venind preponderent dinspre chimie, fizică sau practica medicală:

acid, adrenalină, alcool, carbonat, cianuri, clor(hidrat), (apă) cloroformată, clorură, eter, etil, gaz (ilariant), litium carbonicum, metil, oxid, oxigen, salicilat, tinctură etc.

2.3. Spre același efect conduc, apoi, termenii limbii comune (chiar dacă și unii dintre aceștia vin tot dinspre medicină, ori din alte științe sau practici), cum sunt: *(anti)depressive, blocante, canale, extract, injectabil, sirop, soluție, stimulent, timol, tranchilizant*. Vezi însă și *frunză de degețel roșu*, sau *micul rău (epileptic)*, din limbajul medical popular.

2.4. În unele cazuri, identificarea este (sau pare a fi) favorizată prin simplă asociere: de la *diazepam*, se pot face deducții cu privire la specificul medicamentelor numite *bentazepam, camazepam, clobenzepam, lasazepam, medazepam, metaclazepam, quazepam* sau *temazepam*.

2.5. Mai frecvent, ghidajul (corect sau ademenitor) se realizează prin semantismul elementelor formante ale compuselor sau prin rezultatele sufixării:

nicotino(mimetice), benzometan, hidro- (cu opt denumiri), (pil)optic, spasma(ban), (tio)nitriți, clordiabet (și diabeton), diuretină, fibrină, cloral, reversol, hidrat, gluconat.

2.6. Alți formanți asigură sugestia utilizării datorită apartenenței la limba comună, rezultatul frizând, oarecum, reclama sau semnalând procedeul de administrare: *Calmasol* (și *Muricalm, Muscalm, Tusocalm*), *Circularina, Trombostop, Tusomag, rhynospay*.

2.7. În sfârșit, cel mai general cadru de interpretare este conturat de prefixoide; *anti-* caracterizează numele unor întregi clase de medicamente

(*anti- + anginoase, aritmice, depressive, diabetice, epileptice, hipertensive, inflamatoare, piretice, parkinsoniene*) și mai apar relativ frecvent *meta-* (semnalând polimeri) sau *tri-*, element savant de compunere având semnificația „trei”, „triplu”.

3. Dar, desigur, semantizarea grăbită, mai ales de tipul etimologie populară (aspect pe care nu-l putem neglija în diverse situații de comunicare!), ne poate face să glisăm spre deducții false.

3.1. Aceasta este situația dacă am „interpreta” efectul curativ al unor medicamente după apelativele care dau impresia că ar fi fost antrenate în denotație, în cazuri cum ar fi *gravidin* (ce se dovedește a fi un termen internațional, un inhibitor) sau *sorbitol* (numind rezultatul unei reduceri a glucozei), dar și când ne aflăm în prezența numelor comerciale ale unor produse farmaceutice: *Dogmatil* (un antipsihotic), *Gravol* (antihistaminic), *Meritol* (antidepresiv) sau *Zestril* (antihipertensiv). Deși, în unele cazuri, continuând tradiția denominativă din vremea când latina era limba universală a științelor, cel care a atribuit unui remediu utilizat în aritmii cardiace numele *Viaductor* a mizat pe capacitatea lui de a fi lesne descifrat nu numai de specialiști, ci și de o categorie de pacienții doritori să se orienteze direct în unități de comercializare.

3.2. Totuși, pe același teren putem descoperi și tentația simplei seducții (apelul la afect!), ca atunci când unui tranchilizant din tratamentul tulburărilor psiho-neurovegetative, fabricat în Israel, i s-a atribuit denumirea de *Glorium*!

4. Așadar, după ce constată limitarea radicală a sectorului de suprapunere dintre inventarul lexical al remediilor farmaceutice descoperite și propuse, în practica vindecării bolilor, de oamenii laboratorului, și cel al pacienților (care constituie ținta acestor activități), dar încercând și ridicarea, parțială, a vârlurilor terminologiei tehnologizate, lingvistul poate trage concluzia că, față de științele și practicile ce pot fi atrase în comparație din perspectiva socială (medicina, justiția, religia), explozia informațională plasează farmacologia printre domeniile de vârf ale inovației în materie de vocabular profesional.

4.1. Din perspectiva comunicării, putem constata că există un nucleu terminologic de bază al tratamentului modern, ce se menține în uz măcar de mai multe decenii. Așa, de exemplu, deși medicul scriitor Vasile Voiculescu,

aflând *Toate leacurile la îndemână*, stăruie consecvent asupra tratamentului naturist (cu ajutorul a diferite plante și materii), nu ocolește unii termeni ce se regăsesc și în lucrarea *Vademecum medicamentorum*, de la *acid*, *bromură*, *chinină* până la *salicilat* și *tinctură*. Din terminologia de epocă a cărții lui Voiculescu (și a părinților unora dintre noi!) au dispărut (judecând după farmacopee și prescrieri de tratament) *antipirina* („praf alb în chip de acișoare mici”), *bismutul*, *creolina*, *ichtiolul*, *iodoformul* și *terebentina*, ba până și *piramidonul* (Voiculescu 1935: passim).

Vezi însă folosirea contemporană a termenului *piramidon* în spații discursive derizorii: „Franța ori piramidonul roșu”, „Piramidoane colorate” (/zizzou.wordpress.com/); „Mai tare ca piramidonul: efectul de piramidă” (/dailycotcodac.ro/); „Gigichi Piramidon anchetat pentru mită” (supranume; /lideruldeopinie.ro/).

4.2. Prezența termenilor specializați în diverse stiluri și limbaje funcționale

4.2.1. Din același nucleu, termeni deveniți de uz comun au căpătat deja o „familie”: după DLR 1971: s.v., de la *nicotină* avem derivatele *nicotinic*, *nicotinism*, ba, în alt stil funcțional, cel beletristic, și hazardatul verb (a) *nicotiniza* („stufărișul nicotinizat al mustăților”, la Titus Popovici). Iar Ion Minulescu, în căutarea unui stimulent spre a-i provoca unui alt poet simbolist imagini coloristice, convoacă, în *Romanță policromă*, și doi termeni din chimia farmaceutică: „Aș picura-ntr-o cupă cu *eter*/ *Morfină*”.

4.2.2. Pornind de la aspectele discutate anterior, ne interesează, apoi, problema tratării, în limbajul specific mass-mediei, a temelor aparținând diferitelor sfere ale științei. Specialiștii în comunicare disting între ceea ce am putea numi enunțarea jurnalistului, „din afara” domeniului despre care vorbește, pentru un public aflat în aceeași situație, față de enunțarea „din interiorul” domeniului, cea a profesionistului, către diferite categorii de receptori/public. În cadrul unei discuții, dintr-o perspectivă largă, referitoare la necesitatea trecerii, în textul jurnalistic asociat științei, de la „vulgarizare” la „comunicare”, Éliséo Véron surprinde practicarea tipului de discurs numit „exogen”: este vorba de situația în care, la televiziune, de exemplu, jurnalistul „explică el însuși un fenomen științific”; or, nici jurnalistul, nici destinarii – cei obișnuiți – nu sunt specialiști în domeniul respectiv, așadar, comunicarea cu privire la cunoștințele științifice este de competența omului de știință. La nivelul producerii medicamentului și al

utilizării (așadar al cunoașterii) rezultatelor cercetării funcționează, perfect motivat, tipul de comunicare „endogenă”, cu trei ipostaze: *intra-disciplinară* (de exemplu, un biolog face cunoscute rezultatele investigațiilor sale altor biologi), *inter-disciplinară* (care îi pune în contact pe reprezentanții a diferite domenii științifice cointerestate) și *trans-științifică* (un specialist aduce la cunoștința publicului fapte de interes general din domeniul științific; Véron 1997: *passim*).

Evident, nu poate fi avută în vedere soluția ca jurnaliștii să convoace permanent diverși profesioniști atunci când prezintă știri din domenii mai puțin accesibile publicului larg; ei pot însă recurge la citarea spuselor acestora (sub formă de „discurs raportat”) ori/și pot urmări „decodarea” termenilor (presupuși) necunoscuți din perspectiva imaginii pe care și-o fac despre cititori.

4.2.3. Exemple de „traducere” a unor termeni medicali în enunțuri destinate publicului larg. Desigur, este de crezut că tatăl unui copil infirm poate să folosească sintagma – pentru el o dureroasă obsesie – „implant *cohlear*”, ce apare în textul, dintr-un ziar, al unui articol-apel de sprijin, dar profesionalismul autorului l-a obligat pe acesta să ne explice că este vorba de o intervenție chirurgicală reprezentând „fixarea unui dispozitiv electronic cu senzori de mare finețe care au rolul de a transforma impulsurile sonore în stimuli cerebrali”, așadar un dispozitiv ce i-ar reda fetei auzul (latinescul *cochlea* înseamnă „cochilie”, referirea fiind, în cazul de față, la canalul în formă de spirală din urechea internă). Sau, prezentând starea unui miner internat la un spital de urgențe, o doctoriță medic primar enunță, mai întâi, diagnosticul în termeni de specialitate: „fractură la baza craniului, cu *otoragie*”, dar, imediat, cu ton ușor scăzut, de lectură a unei note de subsol, „traduce” ultimul termen: „îi curge puțin sânge pe ureche”, după cum, la un post de radio, vorbind despre efectul expunerii prelungite la soare, un medic se simte obligat să precizeze faptul că prin „colaps caloric” trebuie să înțelegem *leșinul* „în termeni populari” (cf. Dumistrăcel 2006^a: 204-205).

4.2.4. Adăugăm, din domeniul limbajului cultului religios, un exemplu de supunere la acest imperativ. Din textul unei știri (senzaționale!) în legătură cu un preot, intitulată „Preotul regizor de filme sexy a fost oprit să slujească”; extragem fragmente în care termenii de specialitate sunt explicați: „a fost suspendat ieri în urma ședinței de *Consistoriu* (instanța de judecare a delictelor săvârșite de preoți) a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei”; „dacă Judecătoria Iași îl va găsi vinovat, preotul P... F... va fi *caterisit* (exclus din

cler)” (cf. Dumistrăcel2006^a: 69; evidențierile prin italice ne aparțin).

5. Preocuparea pentru performanța comunicării prin titlu în publicațiile din domeniul medico-farmaceutic

5.0.1. Trebuie, mai întâi, să precizăm faptul că folosim denumirea de *terminologie* din perspectiva pragmaticii, adică a unei lingvistici a uzului, respectiv a evaluării limbii ca acțiune și interacțiune comunicativă, reprezentând examinarea efectelor folosirii termenilor asupra producerii și receptării enunțurilor (cf. Bidu-Vrănceanu et alii 2001: s.v. *pragmatică*).

Pentru diferențele, la nivelul principiilor și al exegezei, dintre așa-numita «terminologie a specialiștilor» și cea «a nespecialiștilor», numită și «socioterminologie», analizate de Angela Bidu-Vrănceanu, cf. Munteanu 2011, § 3, pornind de la distincții coșeriene privitoare la «lingvistica vorbirii».

5.0.2. Atenția acordată decodării, cu scopul de a stabili contactul optim cu cititorul, se manifestă chiar la nivelul discursului endogen, de vreme ce obiectul unei sumare prezentări ce urmează îl constituie examinarea traducerii, dintr-o limbă în alta, a unor manuale, dar și la nivelul discursului exogen, când este vorba de texte din categoria așa-numitelor „cărți de popularizare a cunoștințelor științifice”, ca și din categoria cărților de instruire a populației în domenii de interes igienico-sanitar, administrativ, economic și socio-cultural. Această preocupare poate fi semnificativ ilustrată prin frecvența apariției de glose pentru neologisme sau termenii „savanți” din titlul a numeroase lucrări tipărite în românește la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

5.0.3. O mențiune specială se cuvine asupra faptului că, în exegeza românească, este frecvent folosită, fără a se face necesare distincții din perspectiva pragmalingvisticii, expresia „popularizarea cunoștințelor științifice”. Dacă, în anumite domenii ale cunoașterii propriu-zise, această sintagmă este proprie și potrivită (de exemplu, cu referire la texte, de diferite dimensiuni, de genul celor care erau tipărite în revista „Icoana lumii”, Iași, 1846), printr-o altă, importantă, categorie de publicații (în afară de manualele propriu-zise, eventual intitulate ca atare), dintre care mai ales cele din domeniul medicinei și farmaciei, se face *educație* sau *instruire* propriu-zisă de profil medico-sanitar (vezi, în special, tipăriturile lui Ștefan Episcopescu; cf. B. § 1.1. și urm.). Desigur, dubla finalitate a unor asemenea lucrări nu trebuie neglijată (cf. *infra*).

5.1. În continuare, prezentăm, selectiv, un număr de astfel de explicații ale termenilor de specialitate inexistenți sau puțin folosiți în limba română literară a epocii, după titluri din *Bibliografia* lui N.A. Ursu la studiul monografic *Formarea terminologiei științifice românești* (amintim faptul că, în studiul respectiv, problema în discuție este detaliat analizată); atragem atenția asupra folosirii, aproape automate, a conjuncției *sau* (evidențiată grafic în titlurile citate în continuare), cu valoarea de a evidenția raportul de egalitate existent între două elemente, un termen și o perifrază, dar și ca pretext pentru explicarea conținutului publicației respective, drept una din cele mai evidente mărci privind preocuparea pentru variația diastratică, convertită în intervenție de competență din această perspectivă:

Petru Pavel Aaron, *Păstoriceasca poslanie sau dogmatica învățătură a biserecii Răsăritului către cuvântătoarea turmă* [Blaj, 1760];

Bucvari sau începere de învățătură celor ce vor să învețe carte cu slove slovenești [Viena, 1771]; [Ioan Cantacuzino], *Plan sau formă dă oblăduire republicească aristodimocratească* [text de prin anii 1784-1787];

Ducere de mână sau povățuire către aritmetică sau socoteală [traducere din limba germană făcută de D. Eustatievici Brașoveanul, Sibiu, 1789];

Gheografia sau scrierea pământului [Buda, 1814-1815];

C. Diaconovici-Loga, *Ortografia sau dreapta scrisoare...* [Buda, 1818];

Teodor Racoce, *Chrestomaticul românesc sau adunare a tot felul de istorii, și alte făptorii, scoase din autorii di pe osebite limbi* [Cernăuți, 1820];

Aritmeti[ca] sau știința socotelii [text muntean din anul 1823, probabil copie după cursul lui Gh. Lazăr];

Condillac, *Loghica sau întâile tălmăcirile meșteșugului de a să socoti cineva bine* [traducere din neogreacă făcută de Vasile Vîrnav în anul 1825];

Fisica sau știința firii [traducere făcută de Meletie Drăghici pe la 1830-1840];

Manolache Drăghici, *Iconomia rurală și dumesnică sau învățătură pentru lucrarea pământului* [Iași, 1834];

Verbscribreguleta sau gramatica moldovromânească [fragment dintr-o gramatică alcătuită în Moldova pe la 1840];

Ion Brezoianu, *Învățătorul primar sau povețe și sfaturi pentru a pregăti pe învățătorii primari* [București, 1848];

Dimitrie Asachi, *Topografia sau elemente de inginerie aplicate la hotărârea moșiilor* [Iași, 1854]; C. Aristia, *Vocabulariu pentru zicerile introduse sau reformate în tomul acesta* [anexat la Plutarh, *Paralela sau viețile bărbaților illustrii*, București, 1857].

Iată și astfel de titluri din domeniul medico-farmaceutic:

Cr.W. Hufeland, *Macroviotică sau metoda a lungi viața ominiască* [mss., tradus „din limba ghermană întru această română prin spișăriul D. Scavenschii”; cca.

1830]; în altă versiune:

Cr.W. Hufeland, *Macroviotica sau măiestria a lungi viața*, „tradusă și întocmită pentru orice român cultivat de dr. Pavel Vasici”, Brașov, 1844–1845;

I.F. Sobernheim, *Macroviotica sau regulile pentru păstrarea sănătății și prelungirea vieții*. Alcătuită în limba ghermană de..., iar pe cea românească tradusă de Ioan T. Albineț... Iași, în Tipografia Albinei, 1838;

Dionisie Piru Tesaleanul, *Encolpiul doctorilor sau medicina practică...*, cuprinzând 363 de boale numite elinește, italienește și românește, cunoștința patimelor, caracterul, cauzele (pricinelor) și vindecarea sau cura lor, fiziologia și anatomia trupului omenesc, materia sau medicina vindecării, dietetica (paza), igiena (ținerea sănătății); Iași, Tipografia Institutului Albinei, 1849 (cf. Ursu 1962: 131-137).

Pentru alte titluri de același tip, cf. Ursu–Ursu 2011/I: 13-59.

5.2. Într-un *Excurs*, publicat ca anexă, încercăm să punem în lumină rolul acestei conjuncții în economia contractului de lectură prin elementul de paratekst pe care îl reprezintă titlul, printr-o sumară trecere în revistă a unor enunțuri începând cu titluri în limba latină, model imitat, apoi, în titrarea din diferite limbi moderne (printre care și româna), pentru a încheia cu o observație privitoare la diferite traduceri ale titlului *Bibliei*, termenul respectiv devenind, după răspândirea creștinismului pe cale scrisă, unul din cele mai glosate cuvinte în toate limbile.

5.3. În domeniul TMF, aplicații ale preocupării la care ne-am referit mai sus au o veche și semnificativă tradiție.

5.3.1. Faptul este pe deplin explicabil prin importanța îngrijirii sănătății ca imperativ social general; sunt celebre cărțile intitulate „Doctorul de casă”, pentru care prezentăm doar câteva exemple, din categoria celor care au putut servi ca model pentru autorii români:

Immanuel Stange, *Der Hausarzt oder Anzeige der bewährtesten Hausmittel, und Anweisung sie zur Verhütung oder Heilung der Krankheiten gehörig zu gebrauchen. Ein Handbuch für Landgeistliche, Hausväter und andere Personen, die an Orten leben, wo kein Arzt ist* (Leipzig, Liebeskind, 1797),

adică, în traducerea noastră:

„Doctorul de casă sau sfaturi asupra celor mai recunoscute leacuri și îndrumări cu privire la preîntâmpinarea și vindecarea cuvenită a bolilor. Un îndreptar pentru preoți de țăară, capi de familie și pentru alte persoane care trăiesc în locuri unde nu se află doctor”

și tot așa:

Auguste Corlieu de Saint-Vincent, *Nouvelle médecine des familles à la ville et à la campagne...*, Paris, 1866; vezi o nouă ediție, Paris, 1894 (J.-B. Baillière et fils éditeurs);

F. Siebert, *Le Conseiller Médical des Familles, traité pratique de médecine domestique*, Paris, 1907.

De altfel, cartea lui F. Siebert mai sus-citată figurează în bibliografia dicționarului publicat de Bianu și Glăvan de care ne ocupăm în partea a doua a studiului de față; cf. infra).

5.3.2. Tipărituri privind practica îngrijirii sănătății de tipul celor citate mai sus (pe care le-am putea compara cu manualele pentru învățarea limbilor străine fără profesor, din epoca noastră) constituie modele generale sau directe pentru mai multe lucrări de răspândire a cunoștințelor medicale și de instruire medico-sanitară publicate în limba română. Dintre titlurile ce figurează în *Bibliografia Dicționarului Academiei Române*, pentru indicarea prin aceeași formulă a destinatarilor cărții prin titlu, în afară de o lucrare la care ne vom referi pe larg în cele ce urmează, mai cităm două titluri: V. Drăghici, *Doctorul și iconomul casnic sau Rețeti pentru tot soiul de boali omenesti*, Iași, Tipografia lui Adolf Bermann, Podul vechi, 1858, și Dr. Pagliano, *Arta vindecării pentru părinți sau Doctorul de casă, tradus din limba germană de S. Botez* (Iași, Tipografia Minervei, 1861).

5.4. Din perspectiva, largă, a evaluării «spațiului pragmatico-discursiv» în care trebuie analizată TMF în diferite epoci, ceea ce înseamnă să ținem seama, pe de o parte, de spațiul și registrele comunicării (cui se adresează cărțile și folosirea unui limbaj adecvat în funcție de destinatar), iar, pe de altă parte, chiar de competența idiomatică și expresivă a autorului, așadar, din perspectiva pragmatică a contractului (virtual) de comunicare cu cititorii, interesează terminologia folosită în texte și, pe lângă formulări explicite din titluri cum sunt cele citate anterior, sunt relevante considerațiile autorilor referitoare la scopul și împrejurările redactării lucrărilor și în privința limbii folosite în scrierile lor, prezente în structuri și enunțuri cu statut de «paratext».

B. Performanță privind variația și competența diastratică și diafazică în funcționarea TMF în prima jumătate a secolului al XIX-lea

0. Despre activitatea, remarcabilă, a lui Ștefan Episcopescu, un medic a cărui activitate am considerat-o exemplară pentru analiza terminologiei studiate în etapa la care ne referim, date generale (dar cu trimiteri spre documentația de bază) se găsesc, mai nou, la N.A. Ursu 1962: 65-67; pentru o prezentare mai veche, preponderent biografică, de profil documentar, cf. Pompei Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, 1938, vol. II (vezi *Bibliografia* dată la sfârșit), iar o scurtă expunere privind formația profesională a medicului, începând cu anul 1800 (asupra căreia vom reveni; cf. § 3.4) găsim în cartea sa *Practica doctorului de casă...* (1846: LII). Profesionist cu studii la Viena, după ce câțiva ani avusese o „spițerie” în Craiova, Episcopescu a fost mai mult timp „doctorul politii Bucureștilor” și a publicat un număr de cinci cărți privitoare la igiena socială, la cunoașterea corpului omenesc, la boli și tratamente, printre care și la folosirea apelor minerale din Țara Românească (a căror primă cunoaștere și descriere sistematică din perspectiva efectelor curative i-o datorăm), scrise cu o preocupare specială pentru înțelegerea „norodului de obște”, aspect asupra căruia ne vom opri în cele ce urmează.

1. În exegeza de istoria medicinei și în cea lingvistică găsim aprecieri deosebite cu privire la activitatea lui Ștefan Episcopescu. Referindu-ne la cel de al doilea domeniu, consemnăm, de exemplu, faptul că Ion Gheție, analizând etapa 1780–1836 din evoluția limbii române literare, dintre tipăriturile apărute în Muntenia, alături de traduceri din domeniul matematicii ale lui Ion Heliade Rădulescu, subliniază meritele primelor tipărituri ale acestui autor: „Relevabile ni se par cărțile de medicină ale doctorului Ștefan Piscupescu (Episcopescu): *Mijloace și leacuri de ocrotirea ciumii*, București 1824, *Oglinda sănătății*, București, 1829” (Gheție 1975: 436).

1.1. Ținând seama de o distincție avansată anterior (cf. A, § 5.0.3), putem vorbi de două categorii de scrieri ale doctorului Episcopescu: o lucrare de „popularizarea cunoștințelor științifice” este cea intitulată *Oglinda înțelepciunii. Cunoștința sineșului* (1843), cartea fiind recomandată, explicit, drept „Coprinzătoare de antropologie și cosmologie, spre aflarea puterilor omului și ale naturii”; de aici și considerațiile aparte ale autorului privind neajungerea limbii române din acea vreme în ceea ce privește *terminologia științelor*, cu texte prezentând o tipică mixtură terminologică (problemă pe

care o vom analiza în continuare). Pe de altă parte, Episcopescu publică îndreptare sau cărți de instruire medico-sanitară, pentru diferite categorii de cititori, eventual realizate ca obligații profesionale; în această situație este cartea intitulată *Oglinda sănătății și a frumuseții omenescii. Mijloace și leacuri de ocrotirea și de îndreptarea stricăciunilor...* (1829), având caracter mixt, de vreme ce o parte, nesemnaltă ca atare, cuprinde și rețete de tratament, dar și de „înfrumusețare”, cea în care prezintă *Apele metalice ale Rumâniei Mari* (1837), „cercetate, descrise și însoțite cu o dietetică și macrovitică, de..., doctorul politii Bucureștilor, spre obștescu folos al sănătății pătimășilor de boale hronice”, ca și *Practica doctorului de casă. Cunoștința apărări și a tămăduirii boalelor bărbătești, femești și copilărești* (1846), „c’o prescurtare de hirurgie, de materia medică și de veterenărie, pentru Doctor și norod, tipărită... și alcătuită spre obștesc folos de..., Doctorul politii Bucureștilor” (evidențierile prin italice ne aparțin).

Precizăm că, în cazul în care nu cităm titluri ca atare, când reproducem exact numele folosit de autor la publicarea unei anumite cărți, vom utiliza, pentru acest medic, ca generic, numele *Ștefan Episcopescu*; în timp, cel al cărui prenume a fost și Vasilie, a semnat atât *Episcopescu*, cât și *Episcopescu* iar, la început, chiar *Piscopescu* (vezi, în Bibliografia DLR, Șt. V. Piscopescu, *Mijloace și leacuri de ocrotirea ciunii*. Alcătuite și întocmite, spre ajutorul și folosul neamului românesc, București, 1824, sau Dohtorul Ștefan Vasilie Piscopescu, *Oglinda sănătății și a frumuseții omenescii. Mijloace și leacuri de ocrotirea și de îndreptarea stricăciunilor*. Alcătuită și întocmită spre folosul neamului românesc, București, Tipografia de la Cișmea, 1829). Menționăm că există informații privind numele (inițial) de *Manega*, al lui Episcopescu (Samarian 1938: 269).

Regretăm faptul că în studiul de față nu am putut analiza TMF din lucrarea aceluiași intitulată *Mijloace și leacuri de ocrotirea ciunii* (1824) și nici din traducerea *Meșteșugul dohtoricesc*, atribuită recent, de N.A. Ursu, aceluiași autor (cf. Chivu 2010: 33).

1.2. Stăpân pe ambele paliere ale TMF, operele sale de instruire medico-sanitară sunt exemplare în ceea ce privește interesul pentru înțelegerea mesajului de către publicul larg, prin folosirea unui limbaj accesibil acestuia („spre obștesc folos”); chiar în secțiunile scrise „pentru doctor”, în care neologismul și termenul tehnic este la el acasă, se remarcă, în măsura în care acest lucru îi era cu putință, dublarea terminologiei de strictă specialitate (termeni latinești și grecești sau de sursă germană), prin cuvinte aparținând vorbirii curente și populare. Mai complicat se prezintă

situația în legătură cu limbajul din *Oglinda sănătății și a frumuseții omenești, Oglinda înțelepciunii...* (1843), în care punctul de plecare este, în general, nivelul cult al limbii, nesatisfăcător însă pentru domenii științifice, dar și pentru filosofie și meditație, aspecte pe care autorul nu le ocolește !

2. Competența în materie de variație diastratică. Dacă ne referim la manifestarea acestui comandament profesional al autorului, putem reține, în primul rând, observații care vizează, preponderent, insuficiența mijloacelor de exprimare proprii *unui stil științific al limbii literare*, dar și din cauza „cruzimei” cititorilor. Prezentăm astfel de puncte de vedere din *Procurvântrea la Apele metalice...*, din 1837; vorbind despre faptul că s-a străduit să îndeplinească „treptele înălțării omenești”, declară:

„... am păzit în toată scrierea mea *frasul cel de obște cunoscut și obicinuit în limba cea simplă vorbitoare*, depărtând dintrînsa cât s-au putut cuvintele cele întunecoase și greu de înțeles obștii, cu care nu se pot însinui [face cunoscute] cititorilor după voință și trebuința stării cruzimei lor; între autorii noștri este unul care vânează împotriva, schimbă frasurele și cuvintele cele obicinuie obștii cu cele streine, care după ce nu însemnez întru nimica mai mult, întunecă mai vârtos înțelegerea și ostenește răbdarea cititorilor de scârbă; acesta poate că socotește [că] întunecimea dă duh înalt și ne priceperea cuvintelor tehnice dă cultivație în științe în lipsă de *Lexicon*! Dar este greșit, ca și cei care port condeiul după următoarele gusturi și mode ale pătimășilor, pă care în loc să-i lumineze îi balmășaște mai vârtos” (Episcopescul 1837: 19-20; evidențierea prin italice ne aparține).

Și iată, apoi, ideea de bază, formulată tranșant în *Precuvântarea la Oglinda înțelepciunii...* (1843):

„Dar cu mare greutate și nevoie s’a scris și se scrie asemenea cărți, într’o limbă săracă de cuvinte, nestatornicite pe un înțeles și nerostite de științe și este elementul în care se păstrez gândurile și ideile duhului ei și cel mai întru temei pe care se zidește toată știința” (Episcopescul 1843: XI ; cf. și Ursu 1962: 67).

Putem observa că sunt reluate, aidoma, și formulări din *Apele metalice*, din 1837:

„În lucrarea cărții am păzit *frasul stilului romanesc cel obicinuit și de obște cunoscut*, lesne și ușor de înțeles, depărtând cât ’mi au fost prin puțință dintr-însa limba diplomatică și grea de înțeles, nefiind potrivită cu vârsta neamului, ca și cu înțelegerea cuvintelor streine, care îi dezgustează în loc să-i îndulcească citirea, cum și cele tehnice le am tălmăcit și am împlinit lipsa lor din cea latină” (Episcopescul 1843: XLVI; cf. și Ursu 1962: 67).

O orchestrare a motivului, în cele ce urmează:

„Nu mai puțină învăluială 'mi a pricinuit și nelucrata și nestatornicita limbă, pe o temeinică gramatică și lexicon, ce este neajunsă de științe, prin care se ajung neamurile la vârstnicia lor și fără de care nu se poate face pas de înaintare și este cea mai de frunte și mai întâi îngrijire spre a i se împlini cuvintele ce'i lipsesc cu terminile lor, din cea latină și elină; că oriunde și când s'a deșteptat un neam din cruzimea lui, cel mai întâi prințip a fost cultura limbei lui, care învață se se simță și se vorbească deslușit; și se înțelege că cuvintele sânt gândurile simțirii omului, după care se socotește și se prețuiește de cultivat; iar cel ce gândește înaintea simțirii și vorbește înaintea gândirii este un limbut nebun” (op.cit., p. LI).

O însemnare fugară pe această temă apărea însă încă din *Oglinda sănătății...*: poate că autorul nu s-a exprimat potrivit, poate va fi... „alunecat din ne iscusința limbii noastre și din precurmarea cea neconținută a scrierii” (Piscupescu 1929: 49).

2.1. Altfel, într-un tablou dintr-o primă parte, nemarcată ca atare, pe teme cum ar fi „Făptura lumească”, „Pământul”, „Văzduhul”, „Vântul”, „Clima locului”, „Socoteala vremii”, „Omul”, „Darurile de viață”, „Patimile de moarte” etc., referindu-se la relațiile acestor elemente cu sănătatea și frumusețea omului, limbajul, ne-tehnic, este, în mod firesc, cel obișnuit, popular, la fel ca și în partea a doua, când se referă la „Mijloace și leacuri de ocrotirea sănătății și a frumuseții omului”, dar, în textul rețetelor propriu-zise și a sfaturilor practice diverse (printre care și „Lucrarea somnului”, „Prafuri de curățenie de primăvară”, „Hapuri slobozitoare de trânji”, „Leac de curățirea petelor, a coșilor, a negilor și a meiului din obraz”, „Prاف pentru albirea și curățirea dinților”, „Pentru vâpsitul părului” – cu specii: „închiderea feții părului”, „vâpsitul părului castaniu din alb” – „Leac de topirea perdelii ochiului” etc.), apar și neologisme termeni tehnici, respectiv comerciali ai epocii: *alifie*, *glistir* etc., de origine neogreacă, cel mai interesant fiind, însă, un turcism, *șerbet*, folosit cu sensul etimologic din limba de origine, acela de ‘băutură; sirop’; iată, pe scurt, speciile și prepararea băuturii:

„Șerbet de curățenie de primăvară”, respectiv „Șărbet de curățenie de toamnă”; din descrierea preparării și administrării acestuia din urmă, selectăm: „Ia sare amară (de Inglitera), zece dramuri. Praf de revent bun, doao dramuri. Frunze de sinamichî [= siminichie] curată, patru dramuri. Mană calabrină [o specie de algă marină?] zece dramuri. Coajă de lămâe tăiată sau pisată mărunț, un dram”. Acestea se fierb în apă, „zece – doaosprezece colcote [sic!]” etc.; se obține o „zeamă” care se bea, „pă nemâncate”, în anumite cantități, după vârste, dar și în funcție de „zilele cele mai luminoase și mai limpezi” etc. (p. 219-220). De

remarcat faptul că acest sens al cuvântului în discuție este înregistrat prima dată la Dimitrie Cantemir, în *Istoria ieroglifică: „băutură de doftorie”* (DLR 1978: s.v.).

Dar precizări lingvistice de genul celor citate anterior pornesc de la faptul că, având o excepțională vocație a comunicării, într-o carte adresată mai multor categorii de cititori, cum este *Practica doctorului de casă* (1846), Episcopescu face o distincție care ne evocă, *mutandis mutandi*, o teorie modernă privind receptarea textului *literar*, formulată de Umberto Eco, în *Lector in fabula*, un semiotician după care există cel puțin două categorii de cititori, cel *ingenuu* și cel *specializat*. Astfel, în paratextul reprezentând o închinare către „Barbu De Știrbeiu”, mare ban „și cavalier a feluri de ordine”, Episcopescu face următoarea precizare:

„Cartea coprinde, Domnul mieu!, o așezare *potrivită pentru toată starea neamului, nobilă, orășenească și sătenească*, cu cele mai simple arătări și cu cele mai lesnicioase mijloace cu care va avea tot bolnavul pe doctor lângă dânsul” (*op.cit.*, p. VI; evidențierea prin italice ne aparține).

Ideea adecvării textului în funcție de cititorul specializat și de publicul larg este ilustrată în prezentarea generală a conținutului cărții (p. XLVII și urm.), „pentru norod” (*îndrumări practice diverse*) și „pentru doctori” („teoria și practica medițională” etc.); cităm conformarea la această opțiune de comunicare prin titluri din „Scara coprinderii cărți” (p. 509):

[a] „pentru norod”: „orânduiala îmbrăcămintei”, „~ hrăni”, „taina împreunării”, „zămislirea pruncului”, „îngrijirea lăhuzii”, dar și „epizootikon, veterineria” (din conținut: „acum venim după cuviință și la arătarea creșterii și a ținerii sănătății dobitoacelor” (vezi p. 87-88);

[b] „pentru doctori”: „Terapia firii: stenia și astenia sănătății”; „Terapia metodică: boala stomahului - morbus gastricus”; „~ răcelii - refrigherațio”; „~ urechii -otitis”; „~ buboiului și a sugiului - furunculus panarițium”; „~ pubertății- hlorosis și nostalgia”; „~ întunecimii linteii ochilor - cataracta” etc. (vezi p. 102 și urm.).

2.2. Dar, la descrierea tratamentului pentru diferite boli, deși texte „pentru doctori”, alternează, în mod firesc, termenii tehnici ai profesiei, care reprezintă, frecvent, împrumuturi sau traduceri din grecește, cu termeni medicali populari sau cuvinte ale limbii comune ce au semnificații speciale în comunicarea privind îngrijirea bolnavilor; observăm că, în ceea ce privește termenii favorizând performanța comunicativă, pe lângă nume de boli, apar mai ales nume de materii prime din compoziția medicamentelor:

[α] „Vărsatul spuzos – scarlatina.... Ia floare de pucioasă [pulbere de sulf, obținută prin volatilizare sau sublimare], *magnesie albă* [oxid de magneziu, folosit în medicină ca purgativ] și zahar, din câte trele câte două dramuri...” (Episcopescul 1846: 243, 246);

[β] „Boala sângerăturii matchii – menoraghia [variante de origine grecească pentru *menoragie* ‘afecțiune a uterului...’] ... se întâmpină... și cu luarea picăturilor de scorțișoară, câte 30 de picături ... într-o lingură cu apă, sau de *elicsir de vitriol* [acid sulfuric] anglican [!]... într-o lingură cu apă sau în ceaiu de mușetel sau de coada șoricelului rece...” (*ibidem*, p. 271, 273).

3. Competența în ceea ce privește variația diafazică. Trebuie consemnat, în primul rând, faptul că Episcopescu este (sau, cel puțin se declară) un adevărat activist social și cultural „patriot”, și, fără îndoială, un moralist pragmatic; astfel, medicul deplângea faptul că „doctorii locului”, neștiind „apele metalice din pământul Prințipatului”, „trimetea pe pățimașii lor bolnavi la băile pământurilor streine și depărtate”, ceea ce era și costisitor și nesigur (după băile de acolo, unii se vindeau, „dar alții, mai sfârșiți după cum era... să și îngropa unii pă acolo” ; Episcopescul 1837: 3); pe de altă parte, autorul protestează contra celor care merg la băi pentru petreceri, după cum face și sugestii stăpânirii cum să îndrepte lucrurile; pe primii îi sfătuiește

„să nu dea, cu purtarea lor, vreo pildă de zmințeală pățimașilor bolnavi, cu clupuri și baluri de joc, cu mâncări de mezelicuri și de înghețate și altele, fiind acestea cu totul și în toată vremea poprite de la aceste locuri” (*ibidem*, p. 6),

stăpânirea urmând să fie convinsă de avantajele *prevenirii* bolilor:

„Iar mai de obște să dobândește îndreptarea, cu lucrarea stăpânirii, adică cu răsplătirea, pedepsind pe cei rău deprinși și năvăliți în pătimi trupești și duhovnicești, dă curvie și beție și cinstind pă cei buni deprinși în daruri și vrednici dă virtute” (*ibidem*, p. 14).

Aceeași atitudine în introducerea la *Practica doctorului de casă*: cartea trebuie să se citească și să se *procitească* „în locul romanțelor celor de sminteală” (Episcopescul 1846: VII-VIII); nu este de neglijat nici exprimarea figurată: necunoașterea tratamentelor este comparată cu „un cărbune aprins și acoperit în cenușa lui” (*op.cit.*, p. VII).

Ca să se poată atinge idealul său de educație sanitară, scrierile de acest profil trebuie să fie în „limba neamului”:

„Dă mirare sânt acei lăudați din vechime dascăli și vestiți doctori, care au stătut și au petrecut viața lor pă acest pământ al Patrii și s-au cinstit dă Domni după vremi cu mari ranguri, cum dă n-au scris și în limba neamului câtuș de puțin?

Cu toate că Boierii noștri obicinuiesc dă atuncea a ceti numai în limba străină!” (Episcopescu 1837. 17-18).

3.1. Un tablou mai complicat asupra *omului* Ștefan Episcopescu, în special pentru începuturile carierei sale, se conturează pe baza secțiunilor cu statut de paratext din *Oglinda sănătății*; autorul desfășoară, în nota timpului, totuși, o adevărată strategie de seducție față de mărimile timpului și față de cititori. Astfel, cartea este închinată „PREA ÎNĂLȚATULUI ȘI PREA LUMINATULUI NOSTRU DOMN GRIGORIE DIMITRIE GHICA VOEVOD și Slăviților noștri mari Boeri și stâlpi luminători ai Neamului, Dumnealui...”, după această formulă fiind înșirate numele a patru „Biv. Vel Ban”: Grigorie Brâncoveanu, Costandin Crețulescu, Barbu Văcărescu și Costandin Bălăceanu. Aceștia sunt considerați, prin nenumărate formule de *captatio benevolentiae*, protectorii autorului în vederea realizării unei cărți scrise „pentru îmbunătățirea stării Neamului”, de cel care semnează „plecată slugă”, ca „mică scântee de lumină dohtorească”, „după a cinului datorie, a unui pământean doctor”, „această în scurt cărtică” dorindu-se „drept o priveliște povățuitoare, de care să-și poată fieșcare vedea obicinuitele sale greșeli de îndreptarea lor” (din textul de închinare și din *Procurvântarea* la *op.cit.*, p. 1-2). În cadrul unei extinse expuneri de morală socială și publică, Episcopescu deplânge diferite racile ale timpului; printre altele (selectăm câteva enunțuri ilustrative pentru stilul discursului său pasional): „Mumele s-au lepădat de ne tăgăduita lor datorie, a crește pe prunci cu țăța lor și s-au nărvit rău, toate după obșteasca modă, să-i crească cu țăță streină” (p. 8); tinerii, greșit educați, „se deprind... în mustra curviei” (p. 10; un alt pericol social este „frenția”); nu mai învață „cartea limbii părintești”; ar trebui „să nu ne înstreinăm de ale noastre... până a nu ne trage nimeni de urechi” (p. 11); printre cauzele relelor se află și faptul că unii sunt „adăpați din franțozească și cu zminteli de lege” (p. 12); iată și o comparație didactică a dascălului ad-hoc al neamului: „Creșterea copiilor să aseamănă cu un petec de hârtie alb, care îngăduște ori ce părere cum voi să scriem pe dânsul și părerea care vom scrie... aceea este și rămâne cea mai iubită și cele mai statornice pe toată seama vieții lor” (p. 35-36).

3.2. Nu mai puțin ilustrative pentru caracterizarea spațiului pragmatico-discursiv al lui Episcopescu în această epocă sunt, din încheierea *Procurvântării*, o atenționare asupra registrului folosit, invocat ca probă a sincerității, iar cititorilor, printre care și înalți boieri, li se cer

scuze pentru eventuale durități de limbaj [a], ca și o mărturisire privind preocupările profesionale și chiar responsabilitățile comerciale ale fostului spițer, preocupat de... brand, de concurență, dar și de perisabilitatea produselor! [b]. În plus, medicul solicită eventuale sugestii de „îndreptare” de la cititori, dovadă că avea în vedere continuarea activității publicistice de gen, o speranță pe deplin realizată [c¹]; mai mult, peste ani, autorul de succes este preocupat și de veniturile pe care i le-ar putea aduce difuzarea cărții sale din 1846 eventual în alte țări, neexcluzând-se posibilitatea traducerii, și își face cunoscute pretențiile în ceea ce privește cuantumul drepturilor sale de autor [c²]:

[a] „... am întrebuițat aci, în zisele mele, toate acele cuvinte care mi s-au părut că au lucrare de săvârșirea lor, fără a deosebi pe cele aspre din cele mângâioase și dulci la ascultarea lor, pentru care aceasta mă rog cetitorilor miei înțelepți și de bun neam Boeri ca să nu fiu judecat după ele, ci după scoposul meu, ce privește cu cuget curat la ajutorul și folosul neamului” (Piscescu 1829: 48); speră să i se recunoască meritele cât de târziu: „poate în va răsări răspunsul pe groapa mea!” (*ibidem*, p. 49);

[b] „Doctoriile [și] leacurile toate câte sânt singure și împreunate în rățete au a să cere cu numele lor și a să lua de la spițării, cu toate că sânt pe la băcării mai eftine, dar vor să fie cunoscute de bune și de adevărate, ca să nu să ia unele în locul altora, sau să fie vechi și trezite și trebuiesc a să întrebuița întocmai și întru toate, precum să învață și să arată la boala lor, fără de adăugare și scădere” (p. 46-47);

[c¹] [este posibil] „să fi scris unele în loc de altele, și pentru aceasta mă rog cititorilor miei, ca găsindu-să unile ca acestea, să nu le treacă cu vederea, ci să o însemneze și să mi-o înștiințeze, ca să o îndreptez” (p. 49);

[c²] „Autorul se roagă cinstitelor Țensuri [cenzuri] ale înaltelor state ca unde și când se va cere a se tipări această carte, în original sau în tălmăcire, se bine voiască a nu se slobozi până nu va înfăcișea doveditorul mai întâi adeverința autorului de priimirea dreptului lui, ce este două sute de galbeni pentru una mie de exemplare în ori câte rânduri se va tipări, care adeverință se va întări și de cinstitul consulat al țării, spre slobozirea tiparului arătatei sumi de exemplare. D: Ștefan: V: Episcopescul. București 1847 Martie 25” (textul de pe verso la foaia de titlu de la Episcopescul 1846).

3.3. În sfârșit, pentru a înțelege stările de spirit care au generat retorica ce transpare din fragmentele deja citate, dar și din altele, la care ne vom referi în continuare, trebuie să ținem seama de anumite condiționări biografice, din diferite epoci, ce marchează conținutul și

tonalitatea adevăratelor «texte de contact» (în speță, *paratexte*) reprezentate atât de bogatele titrări-explicații ale cărților, dar mai ales de „închinări-dedicații”, „procuvântări” (în special acestea deosebit de extinse) sau note redacționale ce însoțesc publicațiile respective, din care am preluat enunțuri caracteristice.

O astfel de condiționare o reprezintă, de exemplu, faptul că lui Episcopescu, la un moment dat, i s-a contestat chiar titlul de „doctor”. Rezumăm informații și comentarii din Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc*. Publicarea „broșurii” *Mijloace și leacuri de ocrotire a ciumei...* (1824) ar fi reprezentat o oportunitate *à propos* de „nemaipomenita groază” de această molimă pe care o avea domnitorul Grigorie Ghica; recompensa ar fi fost numirea lui Episcopescu, chiar în 1824, ca medic municipal al Bucureștilor, moment din care autorul semnează, constant, „dohtorul politiei Bucureștilor”; invidia „colegilor cu diplomă dreaptă de doctori”, care au reclamat faptul că Episcopescu nu ar fi avut diplomă universitară propriu-zisă, fiind doar „diplomat al Academiei de chirurgie din Viena”, a fost declanșatorul faptului că, în 1831, s-a procedat, după verificarea actelor, la „scoaterea” acestuia din funcția respectivă; dar, se consideră că, neputându-se să fie împiedicat de la practica unei profesii pe care o exercita de un sfert de secol „și intrase în inima populației ca cel mai bun doctor”, s-a creat pentru el titlul de „hirurgoman” (Samarian, *op. cit.*, p. 267-272).

3.4. În aceste împrejurări, ca publicist activ și prețuit public, enunțiatorul avea, deci, motive aparte să se conducă după un precept al retoricii clasice, acela de a se prezenta, cu (oarecare) modestie, dar extrem de favorabil, ca fiind în posesia autorității epistemice și morale pentru o relație optimă cu receptorul, exigență generală a discursului persuasiv acutizată de implicațiile și consecințele relației medic – pacient. Reglementarea administrativă din 1831 va fi fost numai componenta vizibilă a chestiunii în discuție, astfel că, preventiv, Episcopescu ține să se legitimizeze profesional, *sui-generis*, cu ocazia publicării *Oglinzii* din 1829. În închinarea către Domnitor și boierii protectori, care începe prin „Domnul meu și stăpânii miei...”, cartea respectivă este evaluată ca o „puțină roadă a sânguinței” pe care „o am dobândit de la iubitorii de oameni, mari înțelepți ai Austriei, a Universității Beciului, adevărată cămară luminoasă a Europei, pentru care după cuviință le dau slavă de mulțămire, ca unul ce mă cunosc și sânt de la dânsa lămurat și folosit”. Sigur însă un răspuns direct la contestații îl reprezintă chiar schița

autobiografică din 1846, reprezentând încheierea *Procurvântării* de la *Practica doctorului de casă*, mai ales datele referitoare la studii:

„... am fost plecat la 1800 ... la universitatea Vieni spre învățătura științei medicinale, unde după săvârșirea ramurilor teoretice am ascultat pe marele învățat în medicină Peter Frank și vestit profesor al Klinikului și la 1805 în prezența marelui sfetnic de curte și protomedic împărătesc Andreas Șift 'mi am săvârșit și rigurozul meu (cf. germ. *Rigorousum* „examen de doctorat”), pentru care aduc acum prea plecat adâncă mea și a neamului meu mulțumire acestii luminătoarei universități a Europei!” (Episcopescul 1846: LII).

4. În sfârșit, ceea ce ne interesează în primul rând pentru măsura în care preocupările de teorie, expuse în secțiunile cărților având statutul de *paratext*, sunt reflectate de practica adecvării la cititori, extragem câteva fragmente din *Apele metalice*, pentru a observa apariția doar accidentală a neologismelor, care, fără îndoială nu lipseau din vocabularul de specialitate al medicului format la Viena:

- Acțiunea unei specii de „apă cu pucioasă”: „Boalele și pătimile *hronice* care să vindec sau să ușurez cu apa de pucioasă cu *magnesie carbonică*. Această apă are o lină lucrare și priește și folosește mai vartos vârsta copilării și partea fâmeiască, cum și cea bărbătească cu pătimi mai ușoare, de durerile *reumatice*, de supărările trânjilor, cu durere și amețală de cap, cu durere de șale, de mijloc și de șolduri...” (p. 45);
- După ce sunt enumerate substanțele necesare pentru „hapuri de slobozirea încuietorii și de poprirea sângelui trânjilor” se prezintă administrarea remediei: „acestea toate frecându-se mărunț în piuliță și să să amestece cu *extract* de papadie, cât va trebui să să formeze din toată *masa* 120 de hapuri și presărându-se cu praf dă rădăcină dulce, să să pue într’o cutie și să să dea spre trebuință” (ibidem);
- Ce aflăm despre „Boala câinească atrofia copiilor”: „Această rea și grea boală a copiilor începe la unii mai de cu vreme, de la vârsta de doi trei ani, cu o slăbiciune topitoare de carnea trupului și cu creșterea pântecelui, ce este de obște la toți pătimașii acestii boale, umflată și cu întărituri de glomoaze în jurul buricului, cu încuetură sau cu o lină și puturoasă urdinare” (p. 149);
- „Vindecarea [unor umflături] să săvârșaste cu depărtarea pricinii cei mai de aproape...; de va fi din lovitura capului, în pripă să să pue trei patru lipitori pă locul cel lovit...; după aceasta să să tae și să să deșchiză pielea locului, spre lucrare cu *alifii*, de tragere de puroi, precum este *alifia* de ardei și de *digheștiv*, cu *blastur dă diafilon*, cel puțin pă două trei săptămâni” (p. 151);
- Iată și denumirile apelor „metalice”, după „Scara coprinderii acestii cărți”, o structură de paratext prin excelență, cu rolul de a capta atenția cititorului și de

a-i orienta lectura, în care neologismul este evitat: „Neamul apelor dă pucioasă”; „~ ~ dă sare amară”; „~ ~ dă fier”; „~ ~ acre”; „Boalele care să vindecă cu apa dă pucioasă cu sare dă bucate” etc. (în textele citate, am evidențiat prin italice neologismele).

5. Paralel, preocuparea pentru înțelegerea de către cititor a noțiunilor de știință și a termenilor folosiți pentru a numi concepte din această sferă este de apreciat din glosele prin care autorul le formulează, de exemplu, în secțiunea consacrată „antropologiei” din *Oglinda înțelepciunii*, unde *temperamentele* (este folosit chiar acest neologism) sunt numite „sângerose” (ce „se caracterizează din dășteaptă și lesne întăritătoare și aprinzătoare simțire”; Episcopescul 1843: 174), „melancholic” (ce „se caracterizează dintr’o adâncă și acoperită întăritare de simțire, cu zăbavnică gândire”; *ibidem*, p. 175), „veninos” („se caracterizează din întăritată simțire și turburare a sănătății, cu furioasă și ne ajunsă gândire, vorbire și lucrare”; *ibidem*, p. 176) și „flegmos” (care „este drept împotriva celui veninos; se caracterizează dintr’o slabă și grea simțire, cu zăbavnică gândire, vorbire și lucrare, prețuiește odihna mai mult și mai cu seamă din toate, este de neamul eschimoșilor între toate noroadele de clime calde și geroase”; *ibidem*, 1843: p. 178).

6. Pe baza celor trecute în revistă în această parte a studiului, considerăm că, în ceea ce privește operația de analiză din perspectiva lingvisticii textului, pentru lucrări din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, nu putem perpetua observații de ordin general referitoare la „defectologia” limbii române literare în epocă; unor personalități complexe, cum este și doctorul Ștefan Episcopescu, le suntem datori cu o nuanțată analiză pragmatică, asupra competenței autorilor din punct de vedere diastratic și diafazic. În primul rând, și acest autor, în lucrările cu profil mai mult sau mai puțin științific, nu este preocupat, decât incidental, de problematica generală a limbii române literare, cum poate fi, de exemplu, interpretat enunțul, citat anterior (B. § 2), „nu mai puțină învăluială ’mi a pricinuit și nelucrata și nestatornicita limbă, pe o temeinică gramatică și lexicon, ce este neajunsă de științe”. Oricum, chiar și la acest nivel, „învăluiala” este periculoasă pentru „științe”, idee prezentă și în alt enunț (citat în același loc) : „cu mare greutate și nevoie s’a scris și se scrie asemenea cărți, într’o limbă săracă de cuvinte, nestatornicite pe un înțeles și nerostite de științe”.

6.1. Prin urmare, Episcopescu este preocupat, în mod practic, de posibilitățile exprimării performante în stilul (tehnic-)științific, căci, el este o persoană cu răspunderi publice, ale cărui cărți au numeroase tangențe cu

limbajul administrativ. Asta nu înseamnă că autorul nu este la curent cu problemele culturale de la mijlocul secolului al XIX-lea; el face parte dintr-o elită a Bucureștilor; să cităm doar faptul (și iarăși recurgem la o secțiune de *paratext*!) că în lista cu „prenumeranții” pentru tipărirea cărții intitulată *Oglinda înțelepciunii* figurează, după numele unor înalți ierarhi și ale unor boieri, cele ale unor intelectuali ai vremii, autori ei înșiși de traduceri de diferite genuri, de manuale sau dicționare, printre care Florian Aaron („profesorul”), G. Hill („profesorul”), Simeon Marcovici („paharnicul”), Petrarhe Poenarul („marele clucer”), dar el nu este motivat primordial de îndemnul adresat („urmașilor” săi!) de Ienăchiță Văcărescu, privind „creșterea limbii românești” (deși referirile la „Patrie” sunt numeroase); Episcopescu însuși nu numai că evită „limba diplomatică și grea de înțeles, nefiind potrivită cu vârsta neamului”, ci scrie așa cum îi este vorba, adică muntenește.

Din textele citate mai sus, concludente însă pentru ansamblul scrierilor sale, fără să aprofundăm analiza și problema evoluției în timp, reținem diverse categorii de fapte (unele doar populare): – **fonetică**: *pă* și *dă* (în variație liberă cu *pe*, *de*); *strein*; *terminile*; *se se simță*, *se vorbească* (forme hipercorecte; dar și *să sădeșchiză*), *zminteală* (cf. și *sminteală*); forme nearticulate ale substantivelor: *doctoru*; – **morfologie**: forme de plural și de genitiv, ale substantivelor feminine, cu alternanța *a ~ ă*, în *pătimi* [trupești], [orânduiala] *hrăonii*; forme „iotacizate” ale verbelor (vezi, mai sus, *simță*, *deșchiză*); forme verbale de persoana a treia plural identice cu cele de singular: „cu mare greutate și nevoie *s-a scris* și *se scrie* asemenea cărți”; „doctorii... *trimetea* pe pătimașii lor bolnavi la băile pământurilor streine și depărtate”; „să și *îngropa* unii pă acolo”; forme verbale de pers. I singular pentru persoana a III-a singular și plural (deosebit de frecvent): „cuvinte care nu *însemnez* mai mult”; „cei care *port* condeiu”; „elementul în care se *păstrez* gândurile și ideile”; „boalele și pătimile hronice care *să vindec* sau *să ușurez* cu apa de pucioasă”; forme reduplicate ale verbului (a) *sta*: *au stătut*; – **lexic**: *glomoaze*; (mai) *vârtos* (adverb) etc.

În vederea evaluării formelor citate, pentru o sumară comparație, să ne amintim, în treacăt, aspecte asemănătoare din scrieri din jurul anului 1840 ale unui lingvist și literat, Ion Heliade Rădulescu, din scrierile căruia Al. Rosetti citează fonetisme cum sunt *daca*, *dupe*, *pă*, *dășărt*, *dăsparte*, *strimtorat*, *pliop*, *să aprinză*, *să piarză*, (eu) *spui*, (eu) *viu*, (eu) *sai* și forme gramaticale precum *sângiuri*, *elementuri*, *ăst*, (a) *scri*, adverbul (mai) *vârtos* etc. (Rosetti 1956: 60-63).

6.2. Așadar, Episcopescu scrie nu doar în conformitate cu uzanțele a ceea ce, mai târziu, a putut fi numit un „dialect literar muntenesc”, ci, în primul rând, în deplin acord cu deprinderile lingvistice ale „prenumeranților” săi cultivați și ale virtualilor săi cititori și, în fond, cu așteptările acestora. Dacă, așa cum s-a afirmat (cf. Samarian, *op. cit.*, p. 262), Episcopescu ar aparține, originar, unei familii de aromâni venită din Arta, nu este exclus ca românește, cursiv, să fi învățat în practica de „spițer” și de medic, prin contactul cu cei cărora le vânduse medicamente și pe care, apoi, îi îngrijea; în notele biografice adăugate la sfârșitul *Procurvântării* la *Practica doctorului de casă*, el preciza: „cea deplină cunoștință a căutării boalelor o dobândește doctorul numai la patul și în fața bolnavilor” (Episcopescul 1846: LII).

6.3. Iată, în sfârșit, și un alt element semnificativ în aceeași ordine de idei: „doctorul politii Bucureștilor” este un personaj care îi cultivă și pe colaboratorii tipografi; pe coperta *Apelor metalice* (1837), după indicarea tipografiei, cea „a Sfintei Episcopii” a Buzăului, se adaugă: „Sub direcsia D. Vasilie Manole”, respectivul fiind o cunoștință mai veche, devenită o relație profesională; din prezentarea de pe foaia de titlu a cărții *Oglinda sănătății și a frumuseții omeneshti...* (1829) aflăm că lucrarea a fost „pusă în tipar cu cheltuiala Dumnealui Vasilie Manole, Epistatul Tipografii, la care să și află spre vânzare” (se dă și adresa: „București, Tipografia de la Cișmea”).

7. Intuițiile, remarcabile, privind mijloacele prin care, într-o etapă de tatonări, prima jumătate a secolului al XIX-lea, un specialist în medicină, Ștefan Episcopescu, în lucrările sale, construiește și utilizează un spațiu discursiv capabil să-i asigure comunicarea cu diferite categorii de cititori pot fi apreciate la adevărata lor valoare și sunt validate prin referire la opțiuni și realizări practice ale confrăților din prima jumătate a secolului următor și din contemporaneitate, obiect de investigație al celei de a doua părți a studiului nostru (cf. *infra*).

Excurs

0.1. Într-un paragraf din partea a doua din textul de față (I, § 5.2) am anunțat o completare a analizei privind prezența conjuncției *sau* în titlul unor lucrări (tipărite în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, dar și din secolul al XIX-lea) din diferite domenii ale științelor și literelor. Documentarea problemei ne-a atras atenția asupra acestei forme mentale de explicitare a unor termeni aparte utilizați în titlu și, adesea, de scurtă descriere a conținutului lucrării prin specia de paratext pe care o constituie titlul (și subtitlul).

0.2. Acest model cultural, dar și literar, are, în epoca menționată, o răspândire deosebit de mare, motiv pentru care am considerat util pentru cititori să prezentăm, aici, câteva rezultate ale investigației.

1. De remarcat că formula de titrare folosind conjuncția *sive*, respectiv *seu*, este, mai întâi, o caracteristică pentru titluri de tratate scrise în Occident în limba latină (savantă), respectiv preluată, prin traduceri din latină, în limbi din Occident, sau, alteori, pur și simplu, imitată în titluri reflectând registre diferite.

1.1. Câteva exemple de titluri în limba latină: Desiderius Erasmus Rotterdamus, *Moriae encomium seu laus stultitiae* (1511; variante ale titlului: *Moriae encomium sive stultitiae laus*; *Encomium moriae: i.e. Stultitiae laus*); Juan Luis Vives (Ioannes Lodovicus Vives), *De subventionem pauperum. Sive de humanis necessitatibus libri II* (1525); Sebastián Fox Morcillo, *De naturae philosophia, seu de Platonis et Aristotelis consensione* (Lovaina, 1554); Libertus Fromondus (Libert Froidmont), *Labyrinthus sive de compositione continui* (Anvers, 1631); Renatus Cartesius, *Meditationes de prima philosophia sive Meditationes Metaphysicae* (1641, Editio secunda proximo anno divulgata); *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (Viena, 1780; titlul primei gramatici tipărite românești, a lui Gheorghe Șincai și Samuil Micu); Ion Budai Deleanu, *Fundamenta grammatices linguae romanicae seu ita dictae valachicae* (1812); *Orthographia Romana sive Latino-Valachica, una cum clavi, qua penetralia originationis vocum reserantur* (1819), scriere a lui Petru Maior, republicată ca prefață la *Lexiconul de la Buda* (1825).

1.2. Imitarea/preluarea modelului de titlu latinesc în diferite limbi moderne: Voltaire, *Candide ou l'Optimisme* (1759), Lorenzo García y Panduro, *Análisis filosófico-teológico de la caridad, o sea, del amor de Dios* (1792), *El hombre*

físico, o anatomía humana físico-filosófica (1800); Herman Melville, *Moby-Dick, or, The Whale* (1851); pentru germană, vezi, mai întâi, titlul unor texte traduse, din cele citate anterior: [Hufeland] *Makrobiotik oder die Kunst, das Leben zu verlängern*; [Sobernheim] *Makrobiotik. Oder, die Kunst das menschliche Leben zu Verlängern*; tot pentru germană, vezi și modelul general de traducere a titlurilor cărților de geografie: *Die Geographie oder die Beschreibung der Erde*.

1.3. Titluri în limba română

1.3.1. Dimitrie Cantemir, *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul* (1698); Ienăchiță Văcărescu, *Observații sau băgări de seamă asupra regulilor gramaticii rumânești* (1787); Ion Budai Deleanu, *Țiganiada sau Tabăra Țiganilor*, poemation eroi comico-satiric. Alcătuit în doasprăzece cântece de Leonachi Dianeu. Îmbogățit cu multe însemnări și luări aminte critice, filosofice, istorice, filologice și gramatice, de cătră Mitru Perea ș-alții mai mulți în anul 1800; Petru Maior, *Prediche sau învățături la toate duminicile și sărbătorile anului* (3 volume, Buda, 1810-1811).

1.3.2. O slăbiciune aparte pentru această construcție în titluri manifestă I. Heliade Rădulescu, pornind, desigur, de la modele străine; este vorba, de exemplu, de traduceri, cum sunt *Fanatismul sau Mahomet prorocul* (1831, după Voltaire, *Le Fanatisme ou Mahomet le Prophete*), respectiv *Mia sau Nuoa Eloise ori Scrisori a doi amanți locuitori într-o mică cetate la poalele Alpilor* (1837, după Rousseau, *Julie ou la Nouvelle Héloïse. Lettres de deux amans, Habitans d'une petite ville au pied des Alpes*). Dar formula este prezentă insistent în titlurile a diverse opere, de la exegeze la simple pamflete „comice”; cităm selectiv: *Paralelism între dialectele român și italian sau Forma ori gramatica acestor două dialecte* (1841), *Ciclopele tristei figure. Tantalida sau Tândală și Păcală* (1854), *Biblicele sau Notițe istorice, filosofice, religioase și politice asupra Bibliei* (1858), *Proces general între două ordii și nație sau Spoiiții cu roșu și spoiiții cu alb* (1861), *Echilibru între antitezi sau Spiritul și materia* (1869), *Amintiri asupra istoriei regenerării române sau Evenimentele de la 1848* (lucrare tipărită în 1893).

1.3.3. În beletristica românească din secolul al XIX-lea, construcția apare iarăși fie direct după model francez, ca în cazul lui C. Negruzzi, *Triizăci ani sau viața unui jucători de cărți* (traducere după Victor Ducange – Prosper Dinaux, *Trente ans ou la vie d'un joueur: mélodrame en trois époques et sept tableaux*), fie numai urmând acest model: N. Filimon, *Ciocoi vechi și noi sau Ce naște din pisică șoareci mănâncă*. Este o construcție în care excelează însă Alecsandri, prin titlul unor piese de teatru propriu-zise, cum sunt *Chirița în*

Iași sau două fete ș-o neneacă, Cetatea Neamțului sau Sobieschi și plășii români, Arvinte și Pepelea sau Cuiul lui Pepelea, ca și prin cel al așa-numitelor „cânticele comice”: Kera Nastasia sau Maniapensiilor, Millo director sau Mania posturilor, Iorgu de la Sadagurasau Nepotu-i salba dracului, Haimana sau Permutările impiegaților.

2. În sfârșit, pentru a ilustra, peste epoci, capacitatea acestei turnuri lingvistice de a exprima o manifestare a bivalenței – politic și social – a omului, caracteristică cuprinsă în conceptul «zoon politikon» (cf. Coșeriu 2012: § 1), trimitem la formula prin care se recomandă o carte de căpătâi a civilizației și culturii umanității, *Biblia*. Termenul respectiv, de origine grecească, *ta biblia* însemnând ‘cărțile’, a fost în mod consecvent glosat în traducerea titlului acestei cărți în diferite limbi, ipostază comunicativă curentă și astăzi: *Bibel oder Heilige Schrift* în germană, *The Bible, or the Holy Scripture* în engleză, *La Bible ou Saintes écritures* în franceză (cf. și *La Sainte Bible, ou L’Ancien et le Nouveau Testament*), *La Biblia o Sagrada Escritura* în spaniolă (iată și titlul unei introduceri de inițiere: *Conocer la Biblia: Iniciación a la Sagrada Escritura*), *Biblia sau Sfânta Scriptură* în română (după ce, în prima traducere, cea din 1688, explicitarea se introducea prin adverbul *adică*: *Biblia adeca Dumnezeiasca Scriptură*); cu schimbarea topicii: gr. ἈγίαΓραφή, ἈγίηςΓραφές, ΘείαΓραφή, Γραφή, Γραφές, ἹεράΓράμματαἡΒιβλος, dar și o variantă în italiană: *La „Sacra Scrittura” – o la Bibbia*; cf., pentru o altă construcție a explicitării, *Библия каксвященнописание*, în limba rusă. Vezi și, pentru maghiară, *Szent Biblia/Szentirás*.

Astfel, termenul *biblie*, după răspândirea creștinismului pe cale scrisă, a devenit unul din cele mai glosate cuvinte în toate limbile.

SURSE:

Bianu–Glăvan 1929 = *Doctorul de casă sau Dicționarul sănătății...*, de Doctorul Vasile Bianu și Doctorul Ioan Glăvan, Ediția a II-a revăzută și mărită, Cluj, Institutul de Arte Grafice Cartea Românească S.A.

Episcopescul 1837 = *Apele metalice ale Rumânii Mari*, cercetate, descrise și însoțite cu o dietetică și macroviotică, de Ștefan Vasile Episcopescul, doctorul politii Bucureștilor, spre obștescu folos al sănătății pătimășilor de boale hronice, în Tipografia Sfintei Episcopii [a Buzăului], la anul 1837.

Episcopescul 1843 = *Oglinda înțelepciuni. Cunoștința sineșului*. Coprinzătoare de antropologie și cosmologie, spre aflarea puterilor omului și ale naturi, tipărită... și alcătuită de Ștefan Vasile Episcopescul Doctorul, București, în

Tipografia Colegiului Sf. Sava.

Episcopescul 1846 = *Practica doctorului de casă. Cunoștința apărări ș'a tămăduiri boalelor bărbătești, femești și copilărești. C'o prescurtare de hirurgie, de materia medică și de veterenărie, pentru Doctor și norod, tipărită... și alcătuită spre obștesc folos de Ștefan Vasilie Episcopescul, Doctorul politii Bucureștilor, București, în Tipografia Colegiului Sf. Sava.*

Piscopescu 1829 = *Oglinda sănătății și a frumuseții omeneshi. Mijloace și leacuri de ocrotirea și de îndreptarea stricăciunilor. Alcătuită și întocmită spre folosul neamului românesc, de Ștefan Vasilie Piscopescu, Dohtorul Politiei Bucureștilor, a Prințipatului Țării Românești. Și pusă în tipar cu cheltuiala Dumnealui Vasilie Manole, Epistatul Tipografii, la care să și află spre vânzare, București, Tipografia de la Cișmea.*

Rusu 2010 = Valeriu Rusu, *Dicționar medical*, ediția a IV-a revizuită și adăugită, București, Editura Medicală.

THE PRAGMA-DISCURSIVE SPACE (PSD) OF THE ROMANIAN MEDICAL HEALTHCARE EDUCATION AND TRAINING PUBLICATIONS

Abstract: This study was preceded by a series of articles (Dumistrăcel 2000 and Dumistrăcel 2006 c) in which, starting from the perspective of functional styles and languages, we analysed the establishment and functioning of differences in the use of social-cultural impact terms. In our current approach, the functioning of "terminological levels", with reference to the diastratic and diaphasic variation of language, is examined after the resumption, in the first part (*Premise*), of the main findings that led us to formulate the concept in question.

Keywords: *functional styles, diastratic variation, diaphasic variation, pragmatic.*

[Prima versiune a lucrării cu titlul *Variație diastratică și variație diafazică în comunicarea specializată: paliere terminologice. Spațiul pragmatico-discursiv al publicațiilor românești de instruire și educație medico-sanitară (II). Cu raportare la problematica evoluției limbii literare* a fost publicată, în coautorat, cu cercet. princ. I dr. Doina Hreapcă și cu cercet. princ. I dr. Luminița Botoșineanu, în revista „Analele Universității «Dunărea de Jos» din Galați”, Fascicula XXIV „Lexic comun / Lexic specializat”, An VI, Nr. 1-2(9-10), 2013, p. 32-60, (Actele conferinței internaționale *Lexic comun / Lexic specializat*, ediția a VI-a cu tema *Limba română în timp și spațiu*, Galați, 11-12 iulie 2013)]